

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1203-1212	Ниш	октобар - децембар	2010.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 316.74:796

Стручни рад

Примљено: 27. 9. 2010.

Владимир Баровић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Нови Сад

СОЦИОЛОШКЕ ПАРАЛЕЛА У ДЕЛУ „ФУДБАЛСКА БИБЛИЈА“ КАО ДОПРИНОС САВРЕМЕНОМ ПОИМАЊА ИГРЕ И СПОРТА У ДРУШТВУ

Резиме

У раду се износе основни појмови спорта и игре, који објашњавају суштину тог социолошког феномена. Аутор износи приказ развоја спорта, који је увек имао елементе квазирелигиозности, национализма и у одређеној мери је поседовао политичку поруку. Обрађујући дело „Фудбалска библија“ изнете су занимљиве паралеле које аутор користи да би појаснио одређене личности, процесе и догађаје у том спорту. Изнета је корисност тих елемената и релација за укупни допринос поимању и разумевању игре у савременом друштвеном тоталитету. Истиче се важност таквог приступа материји, као препорука за даље напоре у правцу изучавања и истраживања у области социологије спорта.

Кључне речи: фудбал, игра, спорт, социолошке паралеле, друштво

Објашњење спорта као социолошког феномена могуће је посматрати са више аспеката, јер постоје теоретичари који спорт посматрају као игру, а пошто се такав модел понашања налази и код животиња могуће је утврдити да је спорт старији од људске цивилизације (Huizinga 1938). Друга група теоретичара спорт везује за радне активности и људски цивилизацијски напредак посматра у складу са тим напорима (Mandell 1984), а такође је могуће спознати спорт као борбу, односно као напор да се човек усаврши за ратне напоре, за шта коришћењем генетичке методе можемо наћи обиље података код најстаријих писаца и историчари. Херодот у својим списима има

веома занимљиво објашњење за појам игре који је још у старом веку покушао да експлицира на моделу преживљавања. „Тада је пронађена и једна и друга врста коцке, па лопте и све друге игре, сем шаха, јер проналазак овога Лиђани не приписују себи. Кад су пронашли ове игре, они су за време глади радили ово. Један цео дан проводили би у игри да би заборавили на храну, а другог дана би јели и не би се играли. Овако су живели пуних осамнаест година“ (Херодот 1988 53). Дакле, још од најстаријих времена игра је у друштву коришћена да би се људи одвратили од свакодневних проблема, јер чим се играју заборављају чак и глад. Касније је тај модел задржало и усавршило Римско царство, које народу осим игара нуди још и хлеб, али је социјална суштина идеје, садржана у одвраћању од свакодневних брига и проблема, остала очувана све до наших дана.

На самим почецима настанка и развоја људске цивилизације познат је феномен квазирелигијског поимања и посматрања победника у разним такмичењима, играњима и играма. Још из тог периода вуче корен феномена „идола маса“, који је у данашњем медијски свеprisутном друштвеном моделу широко прихваћено, а огледа се кроз неодмерену медијску пажњу, скоро деификацију оличену у певању ода (нпр. песма „Дејо мајсторе па ти си Бог“, певану у част фудбалеру Дејану Савићевићу), представљање играча као надљудског бића (нпр. надимак играча Летећи Џордан – „Air Jordan“, како су медији назвали кошаркаша Мајкла Џордана, који рекламира истог имени модел патика). Не треба изгубити из вида ни ширу компоненту социолошких реперкусија, односно политичке апсекте утицаја на спорт, који су према Коковићу веома важни елементи спорта. „Спорт је показатељ ширих друштвених околности, ширег детерминистичког сплета који, свакако, укључује изванспортске утицаје. Спорт не може бити аполитичан јер се дешава у друштвеном простору који је набијен политичким емоцијама и експлозивом за ескалацију најразличитије врсте; од таквих околности и ситуације времена спорт се не може одвојити „кинеским зидом“ или „херметичким омотачем“ (Коковић 2008, 14-15). Сви наведени елементи сугеришу да је потребно критички размотрити генетичке аспекте посматраног питања, које у само средиште проблема поставља најпоуларнију игру савременог човечанства, а то је фудбал.

КРИТИЧКИ ПРИКАЗ ГЕНЕТИЧКО-СОЦИОЛОШКИХ АПСЕКТА СПОРТА

Спорт је данас свеprisутан у животу савременог човека и тумачи се као планетарна појава чијем развоју, популаризацији и комерцијализацији неизмерно много дугују медији, али и у време када класични медији нису постојали, налазимо елементи спорта који је

неретко могуће тумачити као квазирелигијску представу или компоненту религиозног система. Почетак спортских организованих манифестација везује се за античку Грчку у којој су **олимпијске игре**, претпоставља се, почеле око 1500 године пре нове ере (бројање Олимпијских игара почиње од 776. године п.н.е). Њихов карактер имао је класичну верску компоненту јер се сматрало да се такмичари надмећу у част богова као и да су победници божији миљеници, неки чак и полубогови. У савременом друштвеном тоталитету у коме ми егзистирамо, како примћује Коковић, ситуација је у датом социолошком оквиру донекле слична: „Масовни медији стварају звезде, познате личности, шампионе и јунаке естраде. Нови олимпијци су уједно намагнетизирани и имагинарним и стварним, уједно су идеали који се не могу никако опонашати и модели који се могу подржавати. Њихова двострука природа је аналогна двострукој природи бога-јунака у хришћанској религији: *олимпијке и олимпијци су натчовечански у улози коју остварују, човечански у приватном животу који живе* (наглашено у оригиналу В.Б)“ (Коковић 2007, 155).

По античком предању у време одржавања Олимпијских игара прекидана су и непријатељства међу често зараћеним грчким државицама, али олимпијада, упркос верском елементу, није била превише племенито такмичење, као што мисли већина савременог човечанства. На играма су биле присутне појаве попут корупције, насиља и подметања, а олимпијска светковина временом се претварала у параду циркуских вештина (Гавриловић 2003, 203). Олимпијске игре имале су снажну паганску верску традицију и оне се одржавају све до 374. године, када је Амброзије бискуп Милана, затражио од цара Теодосија да их забрани као извор нереди и немира, али и као рецидив политеизма и пригону за клањање многобожачким киповима, што је било у супротности са хришћанством.

У средњем веку спорт је био у функцији развоја војних вештина, као што су мачевање, рвање, јахање, и није имао вид организованог, масовног надметања, ако се изузму витешки турнири намењени искуључиво племству. Спорт је био ствар индивидуалних афинитета, али замислите шта би помислили средњовековни људи када бисте рекли да трчите само из разоноде! Додатни проблем био је непомирљив став цркве, која је сматрала да нема потребе за телесним вежбама које наводе на голотињу и неморал, а сваком хришћанину било је много препоручљивије неговање бесмртне душе, него трулежу подложног тела.

Спорт поново добија запаженије место у друштву тек почетком новог века када је успостављена занимљива социолошка веза са развојем протестантизма, клађења на енглеске педије (педестријанизам) и развојем колонијализма, односно капиталистичког система. „Педестријанизам то јест „професионално трчање“, изум је плем-

ства, премда се нису такмичили племићи већ њихове слуге који су, све до пред крај осамнаестог века, када су путеви знатно побољшани, брже и поузданије преносили поруке од кочија које су вукли коњи. Педестријанизам је много пре настанка популарних свечаности изазвао велико занимање и доносио добру зараду“ (Скемблер 2007, 58-59). Управо је социјална веза на линији жеље за клађењем (улагањем), са географским открићима и протестантском етиком (оличена у моту: ради, штеди и Богу се моли), довела до погодне друштвене климе за развој и настанак капитализма, уз читав низ цивилизацијско-историјских елемената који су на тај процес утицали.

У периоду деветнаестог века на цени су били гимнастика, мачевање, стрељаштво, пливање, рвање, стрељаштво, тенис и веслање. У Енглеској је већ средином века било широко распрострањено играње фудбала, мада је било немогуће живети само од бављења спортом, тако да тада још нема „професионалних спортиста“. На крају 19. века било је чак и у медицинским круговима озбиљних ауторитета који су тврдили да је опасно излагати се превеликим напорима и да је дужина људског живота условљена количини учињених напора. Тиме је живот једног дела имућнијих сведен на ленчарење, коришћење кочија и првих аутомобила али је упркос томе спорт је почео незадрживо напредовање и развој, како у свету тако и код нас. Од давдесетих година прошлог века спортске победе све мање се вежују за лични успех спортисте а све више се поимају као разлог за национални понос (Blain Boyle ODonell 1993, 186).

Током деветнаестог столећа на сцену ступа један социолошки феномен чији је спорт заточник до дана данашњег, а то је *национализам*. Данашњи фудбалски терени, кошаркашке хале, ватерполо пливалишта, па чак и тениски терени постају попримшта националистичких и шовинистичких препуцавања, сукоба и нереди, а храм спорта брзином светлости постаје светилиште бога Марса.

Буђење национализма код Словена у Хабзбуршкој монархији довело је до јачања и ширења „Соколских друштава“ која су својим члановима осим гимнастике, атлетике и других спортских вештина омогућавала и добру идеолошку обуку, која је јачала словенску солидарност и борбу за народна права. Ако паралелу повучемо на микрозаједницу за посматрање је занимљиво наша земља, где је спорт, то је из историјског угла јасно, увек имао политичку компоненту. Тако на пример, група ентузијаста али и политичких активиста, 1905. године покушава да у Новом Саду организује „Српски соко“ по угледу на сличне организације других словенских народа, али тадашње угарске власти то нису допустиле из чисто политичких разлога. Тек 1911. године настају „новосадски соколи“, али због избијања Првог светског рата већ 1914. њихов рад је потпуно забрањен, а чланови су прогоњени и затварани као авангарда српског народног по-

крета у Угарској. Када су након пропасти Аустро-Угарске основане нове државе, „соколи“ су наставили да постоје и поред пропагирања спорта и здравог живота, промовисали су и јединство „братских“ народа Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Након завођења шестојануарске диктатуре 1929. године „соколи“ су почели агресивно да раде у духу интегралног југословенства, а колико су били политички значајни за нову државу, говори и податак да је председник „југословенских сокола“ био престолонаследник Петар.

У Новом Саду, као центру политичке акције војвођанских Срба, који су у крајњој линији изнедрили модерни грађански национализам у српском народу, почетком прошлог века основан је један од првих фудбалских клубова у бившој Југославији, **Ф.К. „Војводина“** која постоји од 1914. године (Србуловић 2002, 117-118). Поред занимања за спорт, фудбалски клуб је био покушај политичке манифестације, што ће се у мђуратном периоду пренети на подручје идеологије, јер занимљиво је да левичарски настројени активисти организују фудбалске клубове „Раднички“, „Слога“, „Пролетер“ и сл.

Проблем злоупотребе спорта у политичке сврхе био је веома присутан у прошлости, а од тих негативних појава није поштеђено ни савремено друштво у ком се сваки спортски догађај међу супарничким државама доживљава као прави рат. Од свих спортова без обзира на злоупотребу, сигурно је на највећем делу планете најпопуларнији фудбал, који се игра на свим континетима и у скоро свим земљама, чак и тамо где се то из религијских разлога не гледа са симпатијама.

„ФУДБАЛСКА БИБЛИЈА“

Опште позната је чињеница да се фудбал неретко користи као парадигма и елемент за компарацију. Од чувене синтагме да је „најважнија споредна ствар на свету“, па до новинских извештаја о породичним убиствима која су настала као последица фудбалских мечева (о сукобу хулигана не нема потребе опширно писати јер су опште позната проблематика), евидентно је да се ради о специфичном односу савремених моралних субјеката према том спорту. У фудбалу се често користе термини који не одговарају тој игри, а неретко су непримерени спорту, јер долазе из класичног војничког лексикона. Много пута, конзументи информација у медијима могу прочитати/видети/чути, да се на фудбалском терену води „рововска битка“, „бије одсудан бој за бодове“, „непријатељски гол напада до последњег минута“ и сл.

Са социолошког аспекта можемо рећи да је оправдано устврдити да је „фудбал више од игре“, али се поставља питање да ли је могуће у том спорту направити паралелу са религијско-библијским представама? Чини се да креативном и вештом аутору ни таква компарација није немогућа, јер управо је занимљиво констатовати колико

релација можемо повући ако употребимо свету књигу хришћанства и „свету“ игру искрених поклоника фудбала, који су од тог спорта направили квазиверски систем.

То је интересантно подручје и из угла медија, јер можемо се подсетити да је баш из пера новинара често поновљена сентенца да су „фанатични навијачи напали судију, насрнули на полицију“ и сл. Ако се вратимо на паралеле, није тешко установити да је управо у верским заједницама и навијачким групама, највише примера за пуно значење појма фанатизам.

Веома смели и у непежоративном тумачењу провокативни наслов књиге „Фудбалска библија“, из пера Мирослава Вучетића, читаоцу још пре него што отвори корице, сугерише да се ради о нешаблонском раду, који има специфичан приступ у промишљању теме која је до сада на многим језицима, небројено пута разматрана са разних аспеката, од социолошког преко медијског до психолошког и економског. Прихватајући посебан сензибилитет према теми и специфичан дискурс као доминантан, аутор га се доследно држи у раду, тамо где је то могуће и потребно, а паралеле које су успостављене између фудбалских утакмица и играча, изгледају занимљиве и сваком познаваоцу „најважније игре“, чине се логичне. Пишући о називу саме речи фудбал, Вучетић изводи занимљиву историјску релацију (2008, 119): „Вук Караџић је умро 1864. године у незнању, да је, годину раније, у једној енглеској таверни основан први фудбалски савез, отац свих савеза. Да је поживео још коју годину, сигурно би до њега допрле речи: фудбал, гол, корнер, халф,... како би он превео саму игру; оно на прву лопту као ногомет, или би лопту оставио, па би било ноголопта, ноголоптање, ноголоптач; дочим би се у његовим дотадашњим реченицама нашле речи: полутка, крило, чистач, вратар, мета, гледалац, помагач, бранилац“. Посматрани цитат сугерише да аутор структурално разматра сам појам термина о којем пише, а иако се бави историјским нагађањем, он то чини у функцији појашњавања кретаивности језичких акробација, које пружа превођење речи фудбал, али и сама суштина тог спорта.

Вредност књиге огледа се у занимљивој опсервацији фудбалске игре али и фудбала као спорта, без задње намере да се увреди било који клуб или репрезентација, али су одређене реченице занимљиве са аспекта родне равноправности, јер Вучетић пише (2008, 12): „У Ливерпулу у Гудисон парку пред 53.000 људи играле жене: Дик Кер даме против Сент Хелен'с дама. После те утакмице забранили женски фудбал. Почео је златно доба фудбала“. Да ли је по среди класична стручна сумњичавост, фудбалских поклоника, када је умешност дама у том спорту у питању или нешто друго, тек аутора ће демантовати разни шампионати па чак и светско првенство које играју жене. Ипак треба нагласити да је права реткост видети жену на клупи не-

ког тима када се играју првенствене утакмице, јер код нас је још увек један од раширених стереотипа и мушких табуа, да женама није место у фудбалу (пример је појављивање Светлане Ражнатовић на клупи Ф.К. „Облића“ у време док је била председница клуба, што је занимљив социолошки феномен, јер су из тога произишла различита мишљења стручне јавности и навијача).

Аутор је нашао танку нит опасног левирања између претеривања у компарацијама и занимљивости казивања, уз опаску да је већто избегао прву компоненту на рачун друге, што само употпуњује општи утисак да се ради о систематичном раду, који освежава нашу продукцију на подручју промишљања спорта, као веома важног подручја људског деловања и као цивилизацијске тековине, која постоји од најстаријих времена до наших дана.

Као врстан познавалац фудбала али и локалних магијских народних веровања, а све у циљу структуралног приказивања спорта ком је посветио „библију“, Вучетић бележи (2008, 125): „Мађија постоји кад хоћете да скувате млеко. У лонцу вода стоји преко целе ноћи, скувате млеко, не загори. У другом случају сипате воду пре самог кувања, наквасите лонац и проспете, млеко загори! Мађија постоји кад нека дружина носи боје дресова, казаћу неспортске. Никада Португал неће освојити трофеј док год буду играли у црвено-зеленим дресовима. Могу ротквице са краставцима, дрешке не! Понављам годинама без обзира на одличне играче које имају“. Аутор наведеним реченицама само потврђује мишљење да је већина спортиста, па чак и врхунских професионалаца, веома сујеверна. Многи спортисти, посебно фудбалери, имају својеврсне ритуале, од облачења посебне мајце испод дреса, преко посебног начина везивања пертли на патикама, па до корачања три корака уназад, пред важну утакмицу када им црна мачка пређе пут (што је својевремено радио један наш репрезентативни голман); све су то сведочанства квазирелигијског и магијског модела поимања спорта. Ти подсвесни чиниоци социјално мање или више прихватљивог понашања, до сада су слабо истражени, а Вучетић је изнео свој став који је компатибилан преовлађујућем стереотипу.

Када се говори о деификацији спортиста, о чему је било речи у уводном делу рада, занимљиво је навести ту квазирелигијску паралелу у књизи „Фубласка библија“, где пишући о Бобеку, Вучетић (2008, 16-17), сасвим у духу наведене релације истиче: „Да је могао 1946. да оде у Рела, тај клуб би се данас звао Реал Бобек Мадрид, а Ди Стефано, кад је долазио 50-тих, би дошао прво њему да пољуби руку. Био је капитен Партизана када су у Купу шампиона тукли Реал са 3:0. Ди Стефано му пружио руку. И њему рекли да је кривоног. Калибар његове копачке био са шет крампона; један кочио, други скако, трећи га бранио од блиндираних кринки, четврти ролао, пети цупкао, док је шести чепић био модел уметнику који га вајао. Тај споменик

крампону још није подигнут“. И поред тога што у свим спортовима постоје очигледни примери деификације спортисте, у фудбалу је то посебно евидентно, а при том се иде и на постхумно обожавање. За поменути тврдњу добар пример је случај трагично настрадалог играча „Паризана“, Драгана Манцеа, који је погинуо далеке 1985. године, али га и данас обожавају навијачи који су тражили да се по њему назове стадион на ком игра њихов клуб. Тај феномен посматрајући са социолошког становишта експлицирао је Коковић (2008, 128), када истиче: „Тако се уз слободно време и масовну културу, везује савременом феномен идолотрије, идеологије „старова“ и „олимпијаца“, дакле оних чија су становишта на врховима где најчешће, по митолошким казивањима, бораве богови. Са масовном културом проширена је једна митологија обожавања звезда, световних богова, филмских и телевизијских звезда, певача, спортиста“. Тај образац доводи до социолошке паралеле борбе па чак и погибије, ако је потребно да би се показала верност идолу, „божанству“, односно клубу који он персонализује, што је неретко могуће видети на примерима фудбалског хулиганизма и насиља.

ЗАКЉУЧАК

Читав низ компарација и паралела које је аутор „Фудбалске библије“ успоставио, на складан начин читаоца доводе у свет фудбала, иако је потребно респектабилно знање из историјата овог спорта да би могли пратити и разумети везе које аутор успоставља. Посебну драж представља увод назван „Јеванђеље по Вучи“, које из пера Зорана Тирића успоставља религијску релацију између „најважније споредне ствари на свету“ и једне од најважнијих религија на свету. Књигу „Фудбалска библија“ треба препоручити сваком љубитељу и поштоваоцу фудбала, који је у том раду постављен на пиједестал религије, а Вучетићев рад је вредан допринос сагледавању те игре, на нов, занимљив и интригантан начин. Са социолошког аспекта ова књига је сигурно вредан напор да се успостављањем паралела укаже на допринос тог спорта укупном сагледавању које игра, али и спорт као такав има у савременом друштвеном тоталитету, чији смо неодојиви сегмент сви ми. Због тога је важно уложити напоре да из стручне и научне продукције, произађе што више радова који ће имати ту специфичну нит експлицирања сложених и структуралних елемената на симплификован начин. Упарво је прављењем паралела и релација између спортских појмова и догађаја, са елементима из других сегмената друштва, могуће експлицирати, појаснити и додатно обрадити одређене процесе и личности, а таквим приступом материји читалачка публика се само додатно привлачи и анимира да прочита рад. Стоји примедба да се тиме губи на стручној и научној

методологији и терминологији, али је у појединим сегментима такав приступ у потпуности прихватљив, посебно стога што се код нас све више губи из визуре поље научно-популарне продукције, која има изузетно важну едукативну компоненту на свим подручјима, па тако и у области друштвених наука.

Због свега наведеног можемо закључити да је Вучетићев рад „Фудбалска библија“, допринос у широј визури сагледавања проблема спорта, као озбиљног друштвеног изазова, али и одговора на многе социолошке недоумице. У научно – популарним радовима, на лако разумљив и широј јавности прихватљив начин, могуће је објаснити низ чињеница:

- да је фудбалска игра племенита,
- да насиље није основни мотив навијачког окупљања,
- да је спорт надметање а не борба до смрти,
- да спорт подразумева здрав начин живота а не уништавање сопственог тела,
- да су у време док игра није била комерцијализована, постојали „џентлмени са лоптом“,
- да су многи играчи били пример културног и моралног обрасца понашања, док су данашњи „старови“ углавном у центру медијске пажње због бахатог понашања, дроге, пијанства и других социјално неприхватљивих модела понашања.

Сви наведени елементи само су делићи који дају укупну визуру, коју посебно млади људи треба да створе о спорту и његовој улози у модерном друштву. На крају треба додати да је улога и значај медија у томе од круцијалног значаја, и ако имамо у виду да је и књига медиј, и то један од најстаријих медија, тада ће бити јасно да је њен значај од огормне важности, пре свега у објашњавању спорта као социолошког феномена, који утиче на читаво друштво.

ЛИТЕРАТУРА

- Blain H. Boyle P. O'Donnell H. 1993. *Sport and National Identity in The European Media*, Leicester: Leicester University Press.
- Huizinga J. 1938. *Homo Ludens*. London: Routledge&Kegan Paul.
- Mandell R. 1984. *Sport: A Cultural History*. New York, Columbia University Press.
- Skemler G. 2007. *Sport i društvo – istorija, moć, kultura*. Beograd; Clio.
- Вучетић М. 2008. *Фудбалска библија*. Ниш; Графика Галеб.
- Гавриловић Д. 2003. *Светлост и тама савременог света 1775-2000*. Бања Лука: Глас Српски.
- Коковић Д. 2007. *Друштво и медијски изазови – Увод у социологију масовних комуникација*; Нови Сад. Филозофски факултет у Новом саду.
- Коковић Д. 2008. *Наличје такмичења – Спорт између олимпијада и шлузијада*. Нови Сад; Прометеј.
- Србуловић Ђ. 2002. *Кратка историја Новог Сада*. Нови Сад; Прометеј.
- Херодот 1988. *Херодотова историја*, Нови Сад; Матица српска.

**SOCIOLOGICAL PARALLELS IN THE „FOOTBALL BIBLE“
AS A CONTRIBUTION TO MODERN UNDERSTANDING
GAMES AND SPORTS IN SOCIETY**

Summary

This paper presents the basic concepts of sports and games, which explains the essence of the sociological phenomenon. The author also shows the development of sports, which always had elements para-religious, nationalism and to some extent, had a political message. Processing work „Football bible“ presented are interesting parallels that the author uses in order to clarify certain people, processes and events in the sport. Expressed the usefulness of these elements and relationships for the overall contribution to understanding and understanding of the game in svaremenom social totality. Emphasizes the importance of this approach the matter, as well as recommendations for further efforts in the direction of study and research in the field of sociology of sport.

Key words: football, game, sport, social parallels the society.